

Teatrul în slujba revoluției

O scurtă vizită la Moscova și Leningrad, în primăvara trecută, mi-a demonstrat, încă o dată, ceea ce știam de mult: teatrul ocupă un loc important în viața oamenilor sovietici, viața teatrală este intensă și trăită cu înfrigurare de toată lumea, opinia publică se exercită, în materie de teatru, cu autoritate. Aș spune că, la Moscova, teatrul este extrem de popular, la fel de „circulat” ca și metrourile; casele de bilete, răspândite pe toate străzile, la toate răspîntiile, mai ales în stațiile de metro, sînt luate cu asalt pentru spectacolele de succes, ca și trenurile în orele de vîrf, disputa pentru „un bilet în plus” începe încă de la ieșirea de pe scările subterane, din stațiile „Taganka”, „Malaja Bronnaia”, „Arbatskaia”, „Vahtangov” sau „Bolșoi”, unde se află și teatrele respective. Repertoriul teatrelor moscovite, modelat în funcție de profilul nenumăratelor scene din metropolă, se hrănește substanțial din literatura clasică rusă, din inepuizabilul fond de aur al teatrului revoluției și, evident, dă prioritate pieselor sovietice contemporane, noii dramaturgii care, în acest an jubiliar, închinat celor șase decenii de la Revoluția din Octombrie, cunoaște o explozie de titluri noi. În primăvară, la Moscova, dintre clasicii ruși, se reprezentau Griboedov, Gogol, Suhovo-Kobilin, Turgheniev, Tolstoi, Cehov, Gorki... Dintre autorii sovietici contemporani, toate generațiile, de la Arbuzov și Stein la Șukșin și Vampilov, Roșcin și Zorin, Ghelman și Radzinski, Rozov și Tendriakov. În pregătire, pentru această toamnă sărbătorească, noi piese (500 de teatre anunțau noi premiere), autori consacrați și nume noi: A. Ghelman (continuarea piesei *Da savu Nu*), Evghenii Cebulin, Mihail Šatrov, A. Arbuzov, Dj. Valeev, Alex. Stein, M. Bugaev etc.

Lărgind albia repertoriului dramatic, s-au impus, cu mare succes de public, faimoase opere și capodopere epice ale literaturii ruse și sovietice, transpuse scenic. *Holstomer sau Istoria unui cal* de Tovstonogov, după nuvela lui Tolstoi, *Donul liniștit* de Șolohov, adaptat tot de Tovstonogov, pe aceeași scenă din Leningrad, sau *Maestrul și Margareta* de Mihail Bulgakov, pe scena moscovită a „Tagankăi”, au însemnat importante momente artistice ale anului teatral. Cele câteva spectacole văzute mi-au confirmat, din nou, va-

riata configurație stilistică a teatrelor, multe dintre ele, nuclee-pepiniere pentru învățămîntul teatral, diversificarea expresiei artistice, lesne detectabilă în ceea ce noi numim, acum, *profil*; toate, structuri stilistice înglobate realismului scenic, abordat din neașteptate unghiuri, amintindu-ne că teatrul sovietic s-a format și s-a impus cu și prin Stanislavski și Meyerhold, Vahtangov și Tairov, că realismul în teatrul socialist s-a dezvoltat prin Zavadski și Ohlopkov, Efros și Akimov, Tovstonogov și Liubimov.

Teatrul „Vahtangov”, de pildă, imprimă „stilul casei” tuturor montărilor sale, de la reconstituirea și restituirea spectacolului programatic și emblematic *Prințesa Turandot* — actul de naștere al colectivului, formulat de Evghenii Vahtangov cu jumătate de veac în urmă — la *Omul cu arma*, semnat de Ruben Simonov, fiul lui Evghenii Simonov, colaburatorul și discipolul lui Vahtangov... Stilul trupei „Vahtangov” — tendința spre o apăsată și poetică teatralizare, jocul împins spre senul metaforic — l-am recunoscut, de pildă, atît în remarcabilul *Richard al III-lea* (protagonist, cunoscutul actor de teatru și film Mihail Ulianov), cît și în ultima piesă a lui Arbuzov, *Așteptarea* (protagonistă, faimoasa Iulia Borisova). *Richard al III-lea* este o reprezentație monumentală, cu o puternică expresivitate emoțională, cu o reală cultură a imaginii (regia și scenografia, R. N. Kaplanian, Artist al Poporului din U.R.S.S.). Decorul etalează un imens dispozitiv variabil, care devine, pe rînd, pat de nuntă, temniță, cavou, masă a tratativelor, scară a puterii, tron. În acest spațiu, veșnic supradimensionat, se mișcă niște oameni mărunți; un Richard mic, agățat ca o insectă de gigantul scaun, moare strivit, așa cum o cer implacabilele legi ale istoriei. Gloucester, conceput și creat de Ulianov într-un vădit contur hrechian, comentat în neîntreruptă comunicare cu publicul, e un Richard înfățișat histrionic, desen grotesc (cu nu puțină linie tragică, urmărind — după mărturisirea pe care mi-a făcut-o protagonistul — o demonstrație politică pe tema împrejurărilor istoriei, care, într-o anume conjunctură, favorizează ascensiunea mediocrității. În regia lui Evghenii Simonov, *Așteptarea*, piesa lui Arbuzov despre

dezădăcinare și despre dramaticele ei consecințe asupra destinelor, se compune, de asemenea, din multe și pitorești imagini. În lăntuire alegorică, comentariul vizual adăugându-se jocului unor admirabili și populari actori ca Iulia Borisova, Lida Paškova, Boris Lanovoi, Nikolai Grițenko etc.

Anatolii Efros, reputat regizor de la micul teatru de pe Malaia Bronnaia, e și el o personalitate cu un stil propriu. Adept al unui teatru stilizat, al exprimării auster-laconice, Efros semnează regia unui *Don Juan* de Molière, spectacol care a cucerit laurii unor aprecieri internaționale. Asistăm la o lectură spirituală, inedită, la un dialog științific între Don Juan și Sganarelle (N. Volkov-L. Durov), la o dispută focalizată în ireconciliabilul conflict dogmă-gîndire liberă. Decorul, un țarc din sefnduri vechi, șubrede, oferă sugestia spațiului închis, din care rațiunea, nevoia de cunoaștere a omului vor să evadeze; statuia Comandorului nu mai apare „la vedere”, oaspetele de piatră fiind, probabil, proiecția lăuntrică a spaimelor, vocea lășităților eroului.

Tinerescul teatru „Sovremennik” nu-și desminte, nici el, programul cunoscut. În regia Lilliei Tolmaceva (debut regizoral, această scenă-atelier încredințînd continuu spectacole tinerilor dotați din colectiv), *Tragedia lui Fariatiev*, tragicomedie datorată tinerei scriitoare din Leningrad, A. Sokolova, se compune ca o montare de delicată poezie, elegie cu valențe comice, invitîndu-ne să medităm la tristețea conviețuirii silnice, la destinele care nu se interferează, iubirea avîndu-și contratimpurile sale; un contrapunct e interpretarea tonică și inteligentă, plină de haz și de farmec, a tinerei M. M. Neelova, în rolul unei adolescente teribile, care știe cum trebuie să trăiască pentru a fi fericită, rezolvînd, așadar, evadratura creului.

Teatrul „Taganka”, echipă cu o proeminentă personalitate artistică și civică, captează plenar interesul publicului. Afișul său e bogat, atractiv și interesant, spectacolele purtînd, toate, dacă nu prestigioasa semnătură a marelui regizor-animator care este Iurii Liubimov, oricum, „semnul casei”. La „Taganka” se jucau, în luna mai, spectacolele lor mai vechi, mai noi și chiar foarte noi, afișul alternînd *Cele zece zile care au zguduit lumea* de John Reed, *Omul cel bun din Siciuan* de Brecht, *Mama* de Gorki, *Ce-i de făcut?* dramatizare după Cernișevski, *Pugaciov*, poemul lui Escnin, *Livada cu vișini* de Cehov, *Tartuffe* de Molière, *Ascultați!* de Maiakovski, *Aici zorile sînt liniștite* de Vasiliiev, *Hamlet* de Shakespeare, *Maestrul și Margareta* după Bulgakov, *Schimbul* de Trifonov, *Ora de vîrf* de Stavițki etc.

Dramatizarea cunoscutului roman al lui Bulgakov a stimulat vii dezbateri în presă. În scriitura și concepția scenică a lui Liubimov, *Maestrul și Margareta* s-a dorit o „ars poetica” a artistului. Decorul adună pe scenă elemente distinctive și semnificative din montări anterioare ale „Tagankăi”, toate, fa-

miulare publicului, cu multiple trimiteri culturale, cărora li se adaugă, în prolog și în epilog — imagine inedită — cupola unui cer înstelat; remember al cuvintelor scriitorului despre „stelele care vor rămîne și vor sclipi chiar și atunci cînd umbra trupurilor și șaptele noastre se va fi stins de mult”. Montarea lui Liubimov, bogată în sensuri, familiară mai ales cunoscătorilor operi lui Bulgakov, intersectează nenumărate și variate planuri (epic, istoric, filozofic, sociologic), conexîndu-le sub imperativul maximei teatralității, înglobînd fantasticul și realismul, grotescul și pateticul, drama și estrada, discursul epic și hohotul tragic, virulența polemicii politice și gagul buf, sarcasmul negru și gestul clovnesc. Stilul baroc al Teatrului „Taganka” se asociază cu o ferventă angajare politică, mesajul revoluționar, concluziile ideatice și impactul activizator fiind fermentul novator al reprezentațiilor create aici, indiferent de scriitorul care semnează opera.

Temperament artistic complex, adept al unui neoclasicism scenic, constructor de spectacole de minuțioasă analiză psihologică, în termenii unui realism „nețărnut”, Gheorghii Tovstonogov reprezintă o altă viguroasă direcție în varietatea stilistică a peisajului teatral sovietic. Pe afișul teatrului „său”, Teatrul Mare de Dramă „Maxim Gorki”, găsim spectacole „vechi”, aici repertoriul permanent fiind o realitate cum nu se poate mai vie. N-am văzut decît o singură seară Lenin-gradul; la Teatrul „Gorki” — la Tovstonogov, cum se spune acolo — se juca *Micii burghezi*, reprezentație văzută și în turneul teatrului în București. Piesa lui Gorki se afla pe afiș de unsprezece ani, *Prețul* de Miller se joacă aici de opt ani, *Domnul Molière* de Bulgakov, de cinci ani etc. Permanent apar, însă, montări noi. S-a lansat, trasîndu-și o bogată viață scenică, piesa lui A. Ghelman, *Procesul-verbal al unei ședințe de partid* (cunoscută nouă sub titlul *Da sau Nu*), *Oameni energici*, dramatizare unor schițe de V. Șukșin, *Istoria unui cal* (*Holstomer*), eveniment scenic al stagiunii trecute.

Asist și la o repetiție a *Donului liniștit...* Pe circularul negru, luminile fixează sclipirea unui uriaș semicer de metal: Donul. Două punți laterale aduc, într-o mișcare lentă, un grup de feteșane, bucurtoase, înveselite la auzul „trenului”... Se întorc cazacii în staniță... Regizorul reface de cîteva ori mișcarea figurației, atent la detaliile psihologice... Grigori Melevov (Oleg Borisov) și frumoasa Axinia (Svetlana Kriucikova) se revăd pe malul Donului... Nu e poezie, nu legendă, ci istorie și viață, viață și istorie, pretinde regizorul interpreților acestui monumental spectacol, pe care îl pregătea în cinstea aniversării Marii Revoluții din Octombrie. Repetiția la Tovstonogov mi s-a părut o admirabilă lecție de teatru, un curs viu despre arta pusă în slujba revoluției.